

Døvehistorisk tidsskrift

Dr. phil. G. Forchhammers
MUNDHAANDSYSTEM
 for DØVSTUMME og DØVBLEVNE
 er et Lydalfabet til Tydeliggørelse af de Lyde, som enten
 er usynlige eller kan forveksles med andre Lyde.

<i>Vokalerne</i>			

Haandens Bevægelser skal følge Mundens.

1) som i *Mad* 2) som i *Kage* 3) som i *Ting*

S.M.C.

August 2002

En pennefejde

- striden om mundhåndssystemet i Nordisk Tidsskrift for Døveundervisning i begyndelsen af 1900-tallet

Af Tyge Salvig

Den 10. oktober 1989 blev der afholdt et lille seminar om den aktuelle brug af mundhåndssystemet på foranledning af V. Moss Hansens artikel i NYT fra Døvepædagogisk Forening nr. 2, 1988 og efterfølgende artikler af bl.a. Signe Birch Rasmussen og Anne Gammelgaard.

Seminaret blev afholdt på Landshøreinstituttet, som sammen med Fredericiaskolen havde inviteret deltagere fra de øvrige døveskoler, centerskolerne, høreinstitutterne og Døves center for total kommunikation. Desuden Nina Grønning fra Fonetisk institut på Amager Universitet.

Her skal ikke refereres yderligere fra seminaret men blot markeres, at diskussionen ikke tog udgangspunkt i, om mundhåndssystemet fortsat skal bruges i døveundervisningens artikulationsundervisning og som visuel støtte i aflæsesituationer, derimod om, hvordan det bruges, og hvordan man tilpasser det vore nutidige behov. Alle kan i dag gå ind for MHS.

Den mand som udtænkte mundhåndssystemet for ca. 100 år siden,

Georg Forchhammer, ville næppe have været forundret over dette seminar. Han var vant til modstand mod sine forskellige ideer og forslag til fornyelser af talemotoden, men han bevarede en personlig vished om deres værdi.

MHS har altså overlevet de store forandringer der er sket inden for undervisningen af døve i de sidste 100 år. Den metode eller snarere filosofi, som MHS skulle supplere, talemotoden eller den orale metode, er en saga blot i den form, den havde i århundredets første årtier.

Tegn og tegnsprog er nu accepterede hjælpe- og kommunikationsmidler i vores døveundervisning, og audiologiens muligheder for at udnytte små hørerester og dermed stimulere udviklingen af det talte sprog har langt fra ændret svært hørehæmmedes fundamentale vilkår: at være afhængige af visualiseret information og kommunikation.

Men ikke alle i datiden fandt, at MHS var et enestående, endsige uundværligt hjælpemiddel. Den skarpeste modstander var Fritz Bech, forstander på Den Kgl. Døvstummeskole i Fredericia, populært kaldet A-skolen, fordi den overtog de elever, 'A-børnene', fra forskolen på Døvstummeinstituttet i den anden ende af Østervold, som havde størst anlæg for mundaflæsning og tale. 'B-børnene' fortsatte

undervisningen på Institutet, mens 'C- og D-børnene' kom til det gamle døvstummeinstitut på Kastelsvej i København, hvor undervisningen foregik efter en tegnskriftmetode.

Endelig var der gruppen af uegentlige døvstumme, dvs. børn med nogen hørerest og evt. også et talesprog, som var udviklet, før en sygdom havde ramt hørelsen. Fra 1891 blev denne gruppe undervist på Den Kgl. Døvstummeskole i Nyborg, hvor netop Georg Forchhammer var blevet forstander.

Oprindelig var Georg Forchhammer ikke skolemand. Han var uddannet fysiker men havde giftet sig med den døvblevne Karen Marie Groth og begyndte derefter at interessere sig for tale og kommunikation, og det var hans kontakt med forstanderen for instituttet i Fredericia, Georg Jørgensen, den stærkeste fortaler for 'den rene talemetode' herhjemme, som førte til, at Forchhammer fik stillingen ved den nyopførte skole i Nyborg i 1891.

Georg Jørgensen havde været lærer ved Institutet i København men havde lagt enhver brug af tegn i selve undervisningen bag sig, da han tog fat på sin livsopgave at udvikle en undervisningsmetode baseret på artikulation og mundaflæsning.

Hvad Georg Jørgensen egentlig mente om MHS, ved vi ikke.

Dog skriver en af Institutets første lærere, A. M. Carstensen, i 1918 i en artikel: »Man må erindre, at dr. F. var bleven forstander for Den Kgl. Døvstummeskole i Nyborg udelukkende, eller i hvert fald væsentlig, ved J.s hjælp. Dette havde til følge, at hvad end dr. F. foretog sig var han vis på at finde bifald hos J. Dr. F. måtte ikke kunne gøre noget galt. Det hed sig altid her på anstalten, når der var udkommen en ny bog af dr. F.: »*Den bør enhver døvstummelærer kunne som sit Faderavor*«. Jeg tror ikke, at der var nogen der vidste J.s stilling til den imitative metode på basis af lydretskrivning og mundhåndssystem, da vi rejste til mødet i Nyborg 1902. Jeg kendte den ikke.«

Tog Georg Jørgensen ikke til orde mod mundhåndssystemet, så gjorde en anden tidligere lærer fra Københavnerinstitutet det ved flere lejligheder. Det var Fritz Bech.

Berømt er den fejde, han udkæmpede med Georg Forchhammer i Nordisk Tidskrift for Döfstumskolan (NTD), hvor der i nogle årgange var enten udfald eller svar i næsten hvert eneste nummer. Den fejde skal der berettes om her.

De to skoler, 'Institutet' og 'Skolen', lå med kun nogle få 100-meters afstand, men der synes at have været større afstand, end om de havde ligget i hver sin ende af landet.

Georg Forchhammer (1861-1938)
*var uddannet fysiker, men mødet
med den døvblevne Kamma Groth
ændrede hans livsbane.*

*Noget overraskende blev han i 1891
forstander for den nyoprettede døve-
skole i Nyborg. Her opfandt han
efter omfattende studier Mundhånd-
systemet.*

*Selv som forstander for landets stør-
ste døveskole i Fredericia fra 1909-
1926 med mange administrative
opgaver, fortsatte han studierne.
Og han debatterede livligt lige til
sin død.*

Lad os her følge fejden i det nordi-
ske tidsskrift, hvor de to forstandere
sad i hver sin ende af den lille by og
skrev til hinanden i et tidsskrift, som
blev trykt og udgivet i Sverige.

Optakten

Diskussionen mellem dem begyndte
dog før nogen af dem blev forstan-
dere i Fredericia. I 1898 havde
kand. Bech (Fritz Bech havde læst
til cand. mag.) nogle bemærkninger
til Forchhammers forslag om at ind-
føre 'lydretskrivning' i forbindelse
med hans 'imitative metode på
grundlag af skrift', men diskussio-
nen om MHS begyndte, da Fritz
Bech var opponent ved Georg
Forchhammers doktordisputats »*Om
nødvendigheden af sikre meddelel-
sesmidler i døvstummeundervisnin-
gen*« den 27. juni 1903.

Oppositionen blev optrykt i NTD nr.
8-9 samme år.

Fritz Bech begynder med at udtale
glæde over, »at det fag, der udgør
vort daglige arbejdsfelt, har kunnet
yde materiale til en doktordisputats,
og vi må ganske naturligt føle os
selv højnede ved, at en mand af vor
midte kreeres til doktor ved Kjøben-
havns Universitet.«

Men så kommer indvendingerne og
betænkelighedeme. Først: »Vi
døvstummelæreres arbejde er et spe-
ciale, som ikke-fagfolk vil have me-
get vanskeligt ved at komme til
bunds i. En doktordisputats om et
emne fra dette speciale ved et uni-
versitet, hvor der selvfølgelig ikke
kan findes lærerposter i døvstum-
meundervisning, må derfor udeluk-

kende bedømmes fra et videnskabeligt synspunkt, og der er i Universitetets dom slet ingen garanti for, at det, som videnskabeligt set er udmærket, ved at overføres i det praktiske livs tjeneste får den samme karakteristikk.«

Ejendommeligt nok tager Fritz Bech i sin hovedopposition slet ikke fat på det, han efterlyser, sammenhængen mellem teorien og det praktiske, nemlig Forchhammers forslag til at bruge sikre meddelelsesmidler i undervisningen og slet intet om det i sandhed epokegørende nye, nemlig mundhåndssystemet.

I stedet filosoferer han meget over forholdet mellem 'natur' og 'konstruktion' i forbindelse med sprogudvikling. Georg Forchhammer ønsker, at sproget skal stimuleres frem på en naturligere og mere motiverende måde end på den formelle og stive, konstruktive måde, som var gældende i de daværende tegn- og talemetoder.

Fritz Bech argumenterer bl.a. ud fra den kendsgerning, at den sprogpåvirkning, døve børn kan få sammenlignet med hørende, er særdeles begrænset:

»Det er ud fra denne betragtning, man hidtil har holdt på det princip, at man hellere burde give de døvstumme et lille, måske fattigt og tørt, men væsentlig korrekt sprog

Fritz Bech (1863-1945) blev allerede i 1882 ansat på Instituttet på Kastelsvej. Her blev han i 1890 gift med en af forstander R. Malling Hansens døtre Zarah (1870-1910). Fra 1904-1933 var han forstander for A-Skolen i Fredericia. Bech gjorde gennem hele sit liv et stort arbejde for voksne døve, med en meget stor tolke- og foredragsindsats. Han grundlagde Smaablade for Døvstumme og blev siden redaktør af Effata.

end lade dem pjaske rundt i hele sproget uden sikkerhed nogetsteds.«

Hvordan Forchhammer har forsvaret sig under disputatsen fremgår ikke af NTD, men i årgang 1904 imøde-

går han Bechs synspunkter i to lange artikler, der tydeligt viser et mindre 'videnskabeligt' livssyn end Bechs. 'Videnskabeligt' forstået som 'fjernt fra virkeligheden' og 'praksis'.

»... ser vi da på den naturlige sprogudvikling, hvor den foregår i sin renhed, upåvirket af al direkte indgriben, da ser vi den karakteriseret ved at være *sproglig utilsigtet* fra omgivelsernes side, *sproglig ubevidst fra barnets side*.

Det er dette, vi skal tilstræbe i vor undervisning det som man må bort fra, det er at udforme sine sætninger og sine stykker med udelukkende eller overvejende sproglige formål for øje og indterpe de sproglige fænomener til bevidst forståelse fra barnets side; thi dette er ikke blot at afvige fra naturens arbejdsmåde, det er at arbejde efter det stik modsatte princip. Nej, det *vi* skal gøre, det er at arbejde på indholdet - gennem hele vor undervisning fra først til sidst lade det være vor hovedtanke, hvad *indhold* vi vil gi vore elever, - og så overlade sproget så meget som muligt til dets egen vækst.«

Alt dette er taget med her for at give et indtryk af de to personligheder og deres holdninger. Der er jo noget paradoksalt i, at Bech i den kommende diskussion forsvare en undervisning, der bygger på talen uden kunstige hjælpemidler - men denne undervisning må nøjes med et for-

enklet, 'konstruktivt' og "unaturligt" sprog, mens Forchhammer med sit kunstige hjælpemiddel MHS netop gør det muligt at skabe naturlig og levende talekommunikation med langt større indhold.

Svaret på Bechs salut med at pjaske rundt i sproget lyder: »Er det nødvendigt at gi de døvstumme udelukkende nutidsformer en hel læsebog igennem, således som i den af ham citerede bog, hvis heldigere stykker betegner idealet af, hvad kand. Bech kan tænke sig af en begynderbog for døvstumme børn? (1 sandhed, jeg beklager de døvstumme, om deres lærere ikke vil sætte sine idealer højere op) ... «

Forchhammer tager eksempler frem fra den omdiskuterede bog, døvstummelærer P. Petersens »*Læsestykker for døvstumme Elever i de yngste Klasser*«: »Anton er stor. Emil er lille. Anton bygger et hus af kort. Emil nyser. Huset falder om «

Forchhammer fortsætter: »Har man det ideal, at sproget i en læsebog først og fremmest skal være 'almindelig dansk', da vil en sådan eensidig lavet bog være langt fra idealet Det som - ud fra dette ideal - fordømmer den af kand. Bech fremhævede bog, er først og fremmest det, at sproget er *lavet*. Det er ikke voksent sprog, ikke barnesprog. Det er simpelthen: lavet.

Kamma Forchhammer f. Groth
(1864-1920) med børnene Ejler,
Johannes og Abigael.

Selvfølgelig er det lavet af danske ord, og disse er sat sammen som danske sætninger; men levende dansk er det ikke.«

Det er kloge ord, som også har værdi i 1990'erne, når døvslærerne prøver at formulere tekster til plancher og læsehefter inden for den Rhode Island inspirerede læseplan. Forchhammer er i det hele taget nutidig, når han giver sine egne forslag til, hvor det bør gøres:

»Skulle jeg tænke mig noget om et korthus optaget i en begynderbog, da ville jeg for det første ha et billede. (Også i denne henseende er den af kand. Bech fremhævede bog modsætningen til idealet). Lad os tænke os, at dette billede forestiller en dreng, som har lavet et korthus. Jeg kunne da tænke mig omtrent følgende tekst dertil:

Se den dreng, han hedder Anton. Han har lavet et hus af kort. Pas på! Du må ikke puste på det, så falder det, og så bliver Anton vred.«

Man spørger sig: Hvem er den største pædagog af de to: 'videnskabsmanden' eller 'døvtummelæreren'?

I sine sidste leveår, 10 år efter at han gik af som forstander, skriver Forchhammer en stribe artikler »Retningslinier for talemets fremtid«, tilegnet det forestående 9-ende nordiske abnormskolemøde i Stockholm (NTD 1936). I de afsluttende bemærkninger kan man høre en efterklang af diskussionen med Fritz Bech omkring doktordisputatsen:

»Som *ingeniør* af uddannelse og tankegang, vil jeg forud anholde en indvending, som menigmand er altfor tilbøjelig til:

Ja - siger han - *på papiret* kan det hele se godt ud. Men »teori og praksis er ikke det samme.«

Jeg føler mig ikke truffet af denne indvending.

Hvis teorien siger om et punkt, at det er godt, så kan kun en dårlig udførelse føre til noget andet. Og hvis praksis finder noget rigtigt, kan kun en forkert teori stå i strid dermed.

Teori og praksis må følges ad.«

I sine svar på Bechs opposition kommer Forchhammer selv ind på sit nye hjælpemiddel, MHS, og slutter:

Georg Jørgensen (1838-1905), forstander i Fredericia 1880-1904.

En af de mest markante skikkelser i døveundervisningens historie, talemetodens absolutte frontkæmper.

»Men kand. Bech har sikkert også tænkt sig mit arbejde underkastet en *praktisk prøvelse*; thi efter kand. Bechs mening om modsætningen mellem teori og praksis kunne man godt tænke sig, at mit arbejde viste sig brugeligere i praksis, end man efter kand. Bechs teoretiske opposition skulle tro.«

Handsken kastes

Mundhåndsystemet kom til Institut-
tet i Fredericia, før Forchhammer
blev forstander. Inspektøren ved
Nyborgskolen, Hjalmar Keller, blev
forstander i Fredericia i 1904 efter
Georg Jørgensen, samme år som
Institutets A-afdeling bliver gjort til
en selvstændig skole i lejede byg-
ninger.

Fritz Bech bliver dens første og ene-
ste forstander. Da han går af i 1933,
bliver 'skolen' igen lagt sammen
med Institutet.

Hjalmar Keller har mundhåndsystem-
met med fra Nyborg. Flere af lærer-
ne på Institutet har i årene før vist
modvilje mod systemet, de har sik-
kert kun stiftet bekendtskab med
det, men nu lærer de at bruge det, og
allerede i 1906 skriver lærer Kisling
en meget positiv artikel i NTD om
systemets anvendelighed især i arti-
kulationsundervisningen, og han
forventer, »at dets geniale opfinder
vil komme til at se det indført som
fremtidens undervisningsmiddel.«

Denne forventning har Fritz Bech
bestemt ikke delt. Der går nogle år,
hvor han modtager elever fra Insti-
tuttet oplært med MHS i forskolen,
og i 1910 afsiger han sin dom i en
lang artikel, hvor han dels vurderer
resultatet af den 'rene' talemethode fra
Georg Jørgensens tid og døve børns
behov for at få nogen visuel støtte i

aflæsningen, dels vurderer de visuelle hjælpemidler, tegn, håndalfabet og MHS:

»Et er nemlig, at man i almindelighed ikke har brug for tegn i selve undervisningen, når det sprog, der gennem alle instanser bydes børnene, er afpasset efter deres fatteevne, et andet er, at der på alle trin af udviklingen i og uden for undervisningen kan indtræde situationer, hvor man, om man vil være sikker på gensidig forståelse og blive færdig med sagen inden for en nogenlunde begrænset tid, må gribe til et forklarende tegn.

... For mit eget vedkommende er jeg ikke i tvivl om, at det standpunkt, taleskolen bør indtage over for tegnene, er dette: Kan man undvære dem - og det kan man i al væsentlighed ved undervisningen -, skal man ikke bruge dem; er man derimod nødt til en enkelt gang at bruge et par tegn for at komme nemt og hurtigt frem, skal man ikke være bange for at anvende dem og navnlig ikke tro, at man af den grund svigter talemetodens princip; denne kan nemlig aldrig have halvforståelse til mål.

... Men nærer jeg, som nævnt, ingen frygt for tegnene, når de praktiseres som her skitseret, må jeg på den anden side bestemt hævde, at talemetoden har den opgave at lære de døvstumme at tænke i mundtlig tale eller mundtlige artikulationsbevægelser.

Det kgl. Døvstumme-Institut i Fredericia, indviet 1881 med Georg Jørgensen som første forstander.

Der er ingen tvivl om, at de døvstummes naturlige disposition går i retning af at tænke i billeder eller tegn, og så ofte der bliver tale om ny forestillinger, vil denne form for tænkning sikkert stadig gøre sig gældende. Drejer det sig derimod om forestillinger, der atter og atter er blevne reproducerede ad mundtlig vej, hvor tankerne bevæger sig ad banede veje og tit betrådte stier, vil artikulationsbevægelserne sikkert kunne træde i billedernes og tegnes sted. Det gælder derfor om til enhver tid at benytte talen så meget som muligt.

Langt lettere end i mundtlige artikulationsbevægelser er det for den døvstumme at tænke i fingerartikulationsbevægelser. De er kraftigere og præcisere end mundbevægelserne, de kan følges og kontrolleres med øjnene og er derfor også mere taltalende for hans sanser.

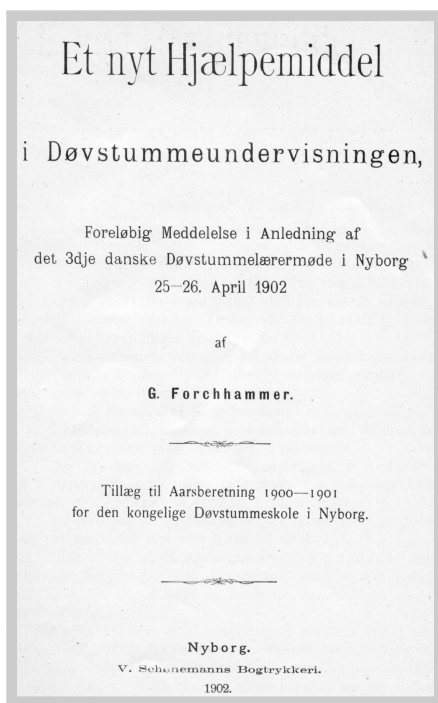
.... Vænes han til at bruge mundtlig tale og håndalfabet samtidig, vil hans forestillinger blive hængende i fingrene, talen væsentlig blive en oversættelse fra disse og følgelig aldrig en kæde af frigjorte, mundtlige artikulationsforestillinger.

Denne sidste anke rammer også mundhåndssystemet. Selv om dette for en del lyds vedkommende kun giver supplerende tegn, så vil den døvstumme i sine mundtlige artikulationsforestillinger vænes til altid at have disse supplementer med. Han vil søge efter fingrene hos den talende, og fingrene på ham selv vil uvilkaarligt gå; og udelukker man disse bevægelser, vil han stå vildfarende med hensyn til såvel sin egen tale som aflæsningen.

Nu vil hertil kunne siges, at netop dette viser, at der er noget usikkert og famlende ved taleundervisningen, som just disse supplerende tegn skal bringe ud over, og at der jo også tidligere i artikulationen er blevet benyttet hjælpetegn til at forklare tungens forskellige form og stilling m.m. ved frembringelsen af de for-

skellige lyde. Mundhåndssystemet har altså kun bragt orden og system i de tidligere spredte og forskelligartede forsøg på hjælpemidler.

Set fra et videnskabeligt synspunkt er dette fuldstændig korrekt: Mundhåndssystemet er både snildt opfundet og fint og helt gennemført.

I 1902 fremlagde Georg Forchhammer på det årlige døvtummelærermøde sit Mundhåndssystem til diskussion - og diskussion fik han i årene der fulgte.

Men systemer rummer en fare, hvor det gælder praksis. De kræver fuld-

kommenhed. Og mundhåndssystemet undgår ikke denne fare! Det kommer til at give tegn, hvor slet intet tegn behøves, og skaber derved et helt sprog, der bliver paralleltløbende med talesproget og i kraft af sin for den døvstumme lettilgængelige natur tager luven af dette. Den døvstomme får nærmest herigennem et fingersprog med tilsætning af tale, knap engang det omvendte.

Det, der i taleskolen som taleskole er brug for, er nogle enkelte hjælpe-tegn ved artikulationen og aflæsningen, ikke et helt system! Særlig gælder dette naturligvis, når man er kommen ud over den egentlige artikulationsundervisning. Målet for taleundervisningen er den fri tale og den fri aflæsning, men dette nås ikke, når f.eks. den daglige morgenbøn højt op i klasserne ikke kan bedes, uden at børnene inden for de foldede hænders ramme vrider fingre, blot for at få de til bønnen knyttede forestillinger kædede rigtigt sammen; glipper der nemlig et led i kæden, er det kun i fingerbevægelserne eller ved hjælp af disse, den manglende forestilling kan arbejdes frem til bevidsthed.

Giver mundhåndssystemet derfor, som det hævdes af artikulationslærere, både læreren og eleverne en lettere artikulationsmetode og en nemmere adgang til indsamling og påfyldning af stof, så må det, af nævnte grunde, anvendes med stor var-somhed og indskrænkning.

Så snart artikulationen er overstået, vil al rettelse og hjælp kunne gives ad skriftens vej, og det tør sikkert i al almindelighed siges, at de børn, der efter at have gennemgået artikulationsklassen, ikke kan undvære fingrenes hjælp, lige så godt først som sidst kan gå bort fra talemotoden og over til det almindelige håndalfabet. Det må jo erindres, at dette ude i livet er af langt mere praktisk værdi end mundhåndssystemet der ikke kan læres af menigmand, hvor snildt det end er opfundet.

At fortsætte med mundhåndssystemet op igennem klasserne er kun at skabe et nyt døvstummesprog, der hverken er tale eller fingersprog, men en blanding, som kun døvstummelærere forstår sig på.«

Handsken tages op

Forchhammer benytter 2. juledag til at dyppe pennen, og svaret står i NTD 1911 nr. 2 under overskriften: »Hvad fejler mundhåndssystemet?«

»Lad mig straks sige, at jeg ikke holder på mundhåndssystemet, fordi det er min egen opfindelse. Vil nogen påvise en forbedring eller noget andet bedre, skal jeg med stor glæde slutte mig dertil.

Mundhåndssystemets tegn skyldes ikke et tilfældigt opfinderlune, men en mangeårig erfaring for aflæsning

gens begrænsning og det deraf følgende ønske om at råde bod derpå.«

Forchhammer kan forsvare dets praktiske anvendelighed i undervisningen ved at henvise til, at det nu har været brugt i 12 år på Nyborgskolen - og ikke af pligt. Det bruges ikke konstant, kun hvor det kan hjælpe til hurtigere umiddelbar forståelse.

»Også eleverne står det frit at gøre, hvad de vil. Men erfaringen har vist, at de i stigende grad foretrækker de sproglige hjælpetegn for de usproglige døvstummetegn. Eleverne taler faktisk med færre tegn nu end for år tilbage.«

På Fredericiainstituttet har MHS været brugt på samme måde i 5-6 år, i størst mulig udstrækning i forskolen. På A-skolen bruges det næppe, når A-børnene kommer derhen efter de to år på forskolen.

»At elevens tanker 'bliver hængende i fingerspidserne' lyder mere spydigt end overbevisende. Og det er heller ikke umiddelbart indlysende, hvorfor eleven 'vil stå vildfarende med hensyn til såvel sin egen tale som aflæsningen', når man hindrer ham i at vride fingre under morgenbønnen.

Det er i det hele en misforståelse, hvis man tror, at artikulationens godhed eller dårlighed beror på den samtidige brug af hjælpetegn. Man

kan have god artikulation uden hjælpetegn og dårlig artikulation med sådanne «

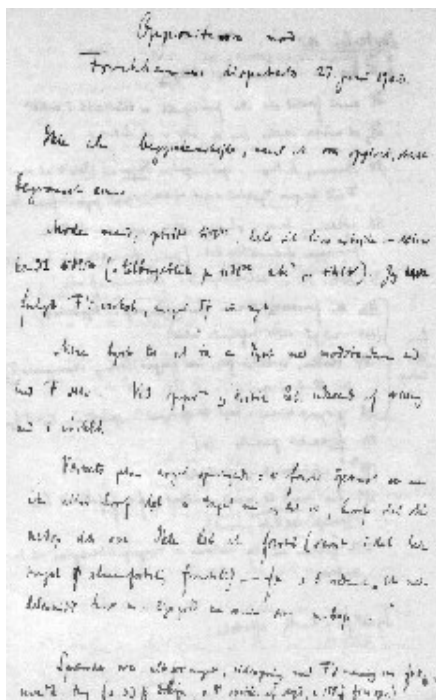
Forchhammer giver dog Bech ret i, at rettelse og hjælp til bedre artikulation også kan gives ad skriftlig vej - 'især når man bruger skriften lydtro' - dvs. med G.F.s lydretskrift.

»Men rettelsen er endnu lettere ved mundhåndsystemets hjælpetegn, der i bogstavelig forstand altid er ved hånden«, og han driller Bech ved at spørge, om man ikke lige så godt kan gå bort fra talemotoden og lade alle de børn, som ikke kan undvære fingrenes hjælp gå over til tegnmotoden, når Bech alligevel accepterer håndalfabetet.

»Spørgsmålet er ikke, om børnene kan undvære hjælpetegnene, men om disse kan fremme undervisningen. Erfaringen har vist, at hjælpetegnene fremmer undervisningen på nærsagt alle områder, når de bruges med forståelse. Men selvfølgelig kan de undværes.«

Forchhammer beskriver desuden, hvordan det er en fejltagelse at betragte MHS som et meget ufuldstændigt alfabet. Systemet er alfabetisk, det sprænger alfabetets rammer ved ikke at skulle angive lyde men organstillinger: »Og det er *det analfabetiske præg*, der giver hjælpetegnene deres største værdi.« Han beskriver, hvordan den rene

talemetode var hyklerisk ved at ind-
bilde sine tilhængere, at der er en
synlig forskel på alle de forskellige
talelyde, når man samtidig brugte
forskellige kneb til at synliggøre

En af Danmarks mest berømte
sprogforskere, **Otto Jespersen**, var
opponent, da Georg Forchhammer
forsvarede sin doktordisputats 27.
juni 1903 på Københavns Universi-
tet.

dem, feks. ved at trække i elevens
overlæbe ved indøvelsen af 'n' og
også på anden måde indførte an-
sigtstræk, som intet har med Iyddan-
nelsen at gøre.

Han slutter med at sige: »Det er in-

gen fejl ved et system at være fuld-
stændigt. Men indeholder systemet
mere, end den praktisk opnåelige
fuldstændighed kræver, da er det
forkert.

Jeg spørger derfor forstander Bech:
Hvad fejler mundhåndssystemet? På
hvilke mange steder har jeg 'givet
tegn, hvor intet tegn behøves'?«

Forringes aflæsningen?

Fritz Bech var den danske redaktør
af NTD og har fået Forchhammers
indlæg med almindelig post, og der
for kunne han også bringe sit eget
svar allerede i samme nummer.

I virkeligheden svarer Bech ikke på
spørgsmålet »hvad fejler mundhånd-
systemet?«

Han insinuerer, at G.F. ikke kan væ-
re objektiv over for systemet, når
han selv er ophavsmanden. Desu-
den mener han, at det er ligegyldigt,
om der var pligt til at bruge det på
Nyborgskolen. Det blev brugt og i
alle klasserne, så det mundtlige ord
kun kunne kaldes en del af det faste
meddelelsesmiddel. Der må sættes
grænser for anvendelsen.

Når børnene selv under aflæsningen
af tale bruger fingrene, kan man se,
at MHS indgår i den døvstummes
natur og bliver en farlig konkurrent

til den mundtlige tale - og igen bruges eksemplet med morgenbønnen, hvor fingrene følger med trods foldede hænder.

På ét punkt er han inde på noget væsentligt, nemlig når han påpeger, at tegnene er noget, der spirer frem hos den døvstumme selv som naturligt og uddybes ved omgang med kammeraterne, mens MHS ligesom håndalfabetet er et kunstigt tegnsystem, som kommer fra læreren.

Det er jo døveundervisningens problem i en nøddeskal, men Bech kan naturligvis ikke tage denne problematik op, så fikseret på talemetsoden som han er.

Han siger: »M-H fejler som videnskabeligt system intet, men er, i det mindste for A-børn, overflødigt og formentlig også skadeligt, fordi børnene vænnes til at tænke helt eller delvist i fingerartikulation i stedet for mundartikulation.«

Han vil ikke frakende det en vis værdi i den grundlæggende artikulation - men så vover han sig pludselig ud på det dybe:

»Men mine kollegers og min egen erfaring siger os i hvert fald, at børnene, der nu optages fra Institutet efter 2 års ophold der, møder med en meget ringere aflæsningssevne end tidligere, da M-H ikke anvend-

tes.«

Det får Forchhammer til at replicere med det samme. Uden at fordybe sig i Bechs øvrige udtalelser slår Forchhammer ned på den sidste påstand. Han tvivler ikke på Bechs 'gode tro', og det kunne jo også være han havde ret - det kunne jo skyldes, at døvelærernes artikulation af tale var blevet mere naturlig end tidligere - og dermed sværere at aflæse.

Men Forchhammer har i Nyborg gjort forsøg og kontrolleret elevernes aflæseevne, og det viste sig, at den stigende anvendelse af MHS ikke forringede aflæsningen.

Slutreplikken lyder:

»Forstander Bech kan jo på Fredericiaskolen gøre ganske tilsvarende forsøg over aflæsningens forandringer! Bevis, hvad De siger! «

Ny duel

Striden om MHS ligger nu stille i en periode, men Bech skriver nogle artikler, hvor man kan høre ekkoet af uoverensstemmelserne mellem ham og Forchhammer, ikke at det handler spor om MHS - nej, det handler om døvstummeundervisning generelt, om en syntetisk eller en analytisk metode, som må kunne forenes.

I 1911, NTD nr. 11, beskriver han nogle historier, man anvender på A-

skolen. Her finder vi minsandten igen Anton og Emil, ikke med billede eller med G.F.s tekstforslag, men teksten er sat i datid!

Forchhammer skriver selv om MHS i NTD, f.eks. i dialog med forstander Hansen i Nyborg om forholdet mellem MHS og Iydretskrift:

»Det er et faktum, at man ved brugen af mundhåndssystem i stigende grad føler dets værdi. Udviklingen har derfor medført, at mundhåndssystemet er brugt mere og mere ... «

En døvelærer fra skolen i Lund, C. Linnér, skriver en lang artikel om metoder i døveundervisningen og forsvarer mundhåndssystemet, men på det 6. nordiske møde for abnormsagen (1913) udtaler Forchhammer, at mundhåndssystemet nok er det af hans ledende principper, som har vundet mindst forståelse.

Det er derfor han rejser debatten igen i et foredrag på døvstummelærermødet i København i 1913 men også trykt som artikel i NTD.

Han dokumenterer med tal fra forskoleundervisningen, at eleverne forstår flere sætninger, når de får støtte af MHS, end når de alene skal aflæse på munden, og han fremhæver: *Mundhåndssystemet skaber aflæsning.*

Derefter udæsker han Bech ved igen at bede ham om bevis for, at S giver

tegn, hvor intet tegn behøves. Samtidig slutter han med et stort hjertesuk:

»Vi afleverer eleverne til A-skolen med en så stor sprogforståelse, at læreren har en følelse af, at han gennem M-H kan tale til eleverne om et hvilket som helst barnligt emne og blive forstået. Vi afleverer dem med en aflæsning, som fra vor mund er god og tydelig påviselig. Vi afleverer dem med en artikulation, der er så god, vi kan gøre den, og yderligere kan rettes gennem de små vink, vi har lært eleverne.

Alt dette bliver der slået en streg over, når eleverne kommer til A-skolen.

Kort før sidste aflevering så en lærer de små børn i 1A drøfte fremtiden og vise ved slag over hånden, at alle hjælpetegn ville blive forbudt på det nye sted.

Det skar mig i hjertet at erfare dette. Thi når man har givet børnene noget, der har fremtidsværdi for dem, så er det drøjt at se det slået ned af uforstående hænder.

Jeg skal ikke blande mig i A-skolens undervisning. Men jeg vil stille det bestemte spørgsmål til mine kolleger: Er mundhåndssystemet efter sit princip til gavn eller skade for de døve? Thi er det til skade, så fortjener princippet ikke den anvendelse, det har fået. Men er det til gavn, så

1 Kresten Johansen
 2 Christian V. Kisling
 3 Hjalmar Keller
 4 Fritz Bech
 5 Andreas Carstensen

2

3

1

Det samlede lærerpersonale på Det kgl. Døvstumme-Institut og Den kgl. Døvstummeskole i Fredericia umiddelbart efter udnævnelsen i 1904 af de 2 forstandere, Hjalmar Keller og Fritz Bech. Flere af dem er deltagere i pennefejden.

fortjener det vel også en videre udbredelse.«

Det bliver nu ikke Bech selv, der svarer, men inspektøren på A-skolen, Chresten Johansen, en lærer, der har gjort den 'rene' talemethode med fra begyndelsen, ansat helt tilbage i 1881 ved det nyoprettede institut.

Han bringer et helt ny aspekt ind i debatten, at MHS er en slags krykke eller gangstol, som de døve tvinges til at bruge i skoletiden, men så må kaste bort ved konfirmationen. Det må give følger.

Indirekte tilkender han altså systemet en værdi ved aflæsningen.

Også han kan være bidende: »Når ... systemets sejrsgang, gennem døvstummeverdenen indskrænker sig til de anstalter, hvor Dr. F. selv har været forstander, kunne det tyde på, at der er flere end vi fra døvstummeskolen, der tvivler på, at systemet har alle de fortrin, Dr. F. tillægger det. - «

Johansen bringer heller ikke det ønskede bevis men indrømmer dog, at han lever i den tro, at MHS skader aflæsningen.

»Dr. F. har anstillet mange forsøg og har eksperimenteret omtrent al den tid, han har været i døvstummeskolens tjeneste. En af os har

vel nok undertiden tænkt, at lidt mere ro i arbejdet også kan have sin fordel, men ingen af os her fra døvstummeskolen har nogensinde rettet den mindste kritik mod Dr. F. Tværtimod, vi har fuldt ud respekteret hans ret til at experimentere af hjertens lyst, men må vi så også bede om respekt for vor ret til at vælge og vrage.«

Johansen tilbageviser, at lærerne på A-skolen slår eleverne over fingrene, fordi de bruger tegn, enten det nu er MHS eller andre tegn. På A-skolen søger man så godt man kan at overflødiggøre tegnene, og Johansen forsikrer Forchhammer om, at personalet hilser G.F.s beslutning om ikke at blande sig i A-skolens undervisning med glæde og nærer det inderlige håb, at den må blive til virkelighed.

Jo, Forchhammers artikel har skabt debat igen. En døvbleven, sikkert tidligere Nyborgelev, skriver varmt om MHS og dets muligheder for at give fyldigere sprog og flere kundskaber - »alt hvad der udjævner kløften mellem de døve og de normale mennesker, alt det der er *målet* for undervisningen, stilles i anden række, fordi man ikke vil anerkende et hjælpemiddels nødvendighed.«

Og en lærer ved Nyborgskolen, der tidligere var skeptisk over for MHS, forsvarede det nu ivrigt, især til brug i begynderundervisningen og mellemklasserne. Derefter, mener han, bør

det nok trappes ned, så det ikke ved overgangen fra skolen til tilværelsen efter føles som et sammenbrud for børnene, når støtten tages fra dem. Forstander Hansen i Nyborg blander sig også i debatten, mest fordi G.F. har udtalt, at eleverne i Nyborg er gået mange procent frem i kundskab og dygtighed gennem de mange år, man der har anvendt sikre meddelelsesmidler. Hansen mener, at der er

*Georg Forchhammer tog under sine omfattende studier til sit **MHS** de nyeste tekniske hjælpemidler i brug. Han var fascineret af og udnyttede især fotografiet.*

alt for mange ubekendte faktorer (elevforskelle, bedre elevforudsætninger og større kunnen og erfaring hos lærerpersonalet) til, at man kan give MHS hele æren for fremgan-

gen. For ham ligger hovedhjørnestenen for gode resultater i tid og flid!

I en lang artikel svarer Forchhammer forstander Hansen og gennemgår de mange faktorer, som han anerkender betydningen af - men: »I et produkt er alle faktorer lige vigtige. Når en af dem bliver formindsket til det halve, blir hele produktet formindsket til det halve. Når een af dem forøges til det dobbelte, blir hele produktet forøget til det dobbelte.

Sikkerhed i meddelelserne er lige så nødvendig for undervisningen som flid og dygtighed og en passende undervisningstid.«

Johansen får svar i en anden artikel »Sprogsansning«, hvor Forchhammer giver et helhedssyn på dødeundervisningen. Han vil ikke anerkende MHS som en krykke, man som krøbling ikke kan undvære. Tværtimod, MHS kan læreren gribe til og atter lægge fra sig som omstændighederne kræver.

Umiddelbart efter denne artikel har Bech et stykke, hvor han harcelerer over Forchhammers matematiske tænkemåde og konkluderer: »Resultatet er en sum af omstændigheder, ikke et matematisk produkt!«

Større perspektiver

Der er endnu et par replikker i diskussionen mellem Forchhammer

Den kgl. Døvstummeskole (A-Skolen) ved Nørrevold i Fredericia, med forstander Bech i midten. Billedet er taget i 1913 umiddelbart inden Skolen flyttede til ny bygning ved Østervold.

og Bech om den mere eller mindre matematiske måde at vurdere undervisningen på, men Forchhammer skriver i årgang 1915 uden at polemisere en stribe kloge artikler om døvundervisningens generelle problemer - efter at andre har kredset om spørgsmålet, om døve er så anderledes, at man måske kan tale om karakterfejl.

Forchhammer kan ikke gå med på dette: »Betingelsen for et godt udbytte af undervisningen er, at man tar hensyn til elevernes ejendommeligheder. De døves særlige ejendommelighed er, at de skal ha alt

ind gennem øjet. De er øjemennesker. Det er det, vi skal bygge på.«

Han konstaterer, at elevernes udbytte af undervisningsårene er for lille, bl.a. på grund af troen på eller drømmen om at kunne give døve børn sproget gennem ren aflæsning: »Det er ganske meningsløst at ville lære de døve sproget uden *sikre meddelelsesmidler*.«

»Den eneste metode som kan føre til målet, er: *de mangfoldige sikre meddelelsers metode*.«

Disse artikler blev affødt af en artikel af en norsk lærer, P. Anderson, der bl.a. var stødt over, at G.F. i en diskussion om betegnelserne 'døv' og 'døvstum' havde udtalt, at hvis de døve skulle have et nedsættende navn (døvstum), ville han hellere

have, at »undervisningen fik et ned-sættende navn (Makværk, eller hvad man vil foreslå)«.

Men Bech føler sig ramt af dette udtryk. Selv om også han må bøje sig i ydmyg erkendelse af resultaternes ringhed, synes han ikke, at han har gjort sig skyldig i makværk.

Bechs sommerferie-betragtninger

Mundhåndsystemet diskuteres ikke i årgang 1915 og 16, men Forchhammer er nu så sikker på systemets værdi, at han dels skriver om et forslag til forbedringer, dels anbefaler, at det nu også skal bruges uden for undervisningen fulgt op af den mahnende appel: »Tal mere til de døde!«

Det må betyde, at også de døves pårørende lærer MHS, og at det åbenbart er blevet praksis, kan man læse lige ud af et stykke fra 1917, som Bech har sat i NTD med overskriften
»Sommerferiebetragtninger«.

»... nu valfarter der ikke mere fra hele Norden til Fredericiainstituttet for at se talemetsoden i al dens renhed. Nu er det noget andet, man bliver vidne til. Overalt i klasserne lige fra de laveste til de øverste bruges mundhåndsystemet hver eneste dag af de samme lærere, der kæmpede så ivrigt for den 'rene' metode, ikke blot som en nødhjælp, men

som det undervisningsmiddel, der er sat i højsædet. Ja, man er så blindt sikker på dets fortrinlighed som universallægemedel, at man end ikke finder det illoyalt, at mødre til børn, der er designerede til overflytning til en skole, hvor man ved, at mundhåndsystemet ikke anvendes, fordi det anses for overflødigt, - at mødre til disse børn tages ind på Instituttet og oplæres i systemet.«

Bech diskuterer ikke længer mundhåndsystemet. Han erkender, at døvstummelærere er et mærkeligt folkefærd - og forklarer det med, at når man er trykket af de små resultater, spejder man efter en trolddomsagtig håndsrækning, der kan hjælpe én ud over vanskelighederne: »Og parate til at kaste os i støvet for afgudsbilledet, griber vi snart til den 'rene' metode, snart til mundhåndsystemet, sikre på, at nu er endelig den gyldne sandhed gået op for os. Desværre skuffelse på skuffelse! «

Bech har ikke kunnet mobilisere ny optimisme i denne sommerferie, og han beder til sidst med utvetydig adresse, om man dog ikke ud af alle disse fald kunne lære at respektere hinanden så meget, at hver anstalt får lov til at arbejde i fred på den vis, den nu anser for den rette:

»Det er både uheldigt og forargeligt, at den metode, der p.t. lanceres ud med den største kraft og derfor gerne accepteres af den store mængde,

skal gøres til den ene rette og søges trumfet igennem med alle mer eller mindre omdisputable midler. Alle veje fører jo til Rom!«

Bech er på retræten, hvad han indrømmer i sit svar til lærer Kisling fra Instituttet, som har kommenteret sommerferiebetragtningerne. Kisling har beskrevet sin glæde over MHS's muligheder i undervisningen og tror ikke, MHS skader aflæsningen. Han synes kun man lige kan »skimte vejen« frem, der er langt igen, og man vil på ingen måde ned-sætte A-skolens arbejde.

Men man undrer sig på Instituttet over, at Bech ikke er kommet længere end til det standpunkt, Instituttet indtog for 15 år siden.

Bech er nødt til at svare - det var ham selv der begyndte igen. Alligevel siger han: »Min natur er absolut konservativ, og offensiven ligger aldeles ikke for mig; derimod har jeg altid lagt vægt på defensiven: jeg vil nemlig i alle forhold have lov til at være her.«

Han føler sig presset op i en krog, når Instituttet på alle måder søger at presse et nyt fingersprog igennem, og så må han forsvare sig:

»Havde Instituttet passet sig selv, så havde jeg også gjort det. Jeg har i år og dag ikke udtalt mig om mundhåndssystemet; først da hensynsløs-

heden gik så vidt, at man tog mødre til børn, der var designerede til at overflyttes til A-skolen, ind på Instituttet og gav dem undervisning i M-H, først da lagde jeg ud på ny - selvfølgelig af god vilje.

... Men det synspunkt, at hensigten helliger midlet, får man aldrig mig til at acceptere.

Og med hensyn til selve sagen, så kan jeg ikke erkende, at M-H er så uskadeligt. Når et barn efter 2 års ophold på Instituttet, ved ankomsten hertil ikke kan aflæse »hvad hedder du«, »hvor gammel er du« (konstateret af lærer Nielsen), så har MH virkelig skadet, og når så tilmed den mundtlige tale ikke er bedre end før og retskrivningen meget dårligere - der skrives vindærn for vinteren, følr og falr for følger og falder, eftået og forået i stedet for efteråret og foråret konstateret af mig selv, altsammen som følge af det fonetiske system, så ser jeg virkelig ingen grund til at foretage en frontforandring.«

Den gamle inspektør på Instituttet, A. M. Carstensen, rykker også ud - med en lang artikel som giver et fint billede bagud af de første år på Fredericiainstituttet under autoriteten Georg Jørgensen og med respekt for Forchhammer og hans arbejde: »Autoritet bliver man kun, når man har åndsoverlegenhed og fremsyn nok til at bryde ny baner, at anviser nye veje til at føre døvstummeun-

Korlæsning efter Mund-Hånd-systemet.

dervisningen fremad på. Det er der kun een herhjemme, der har været i stand til. Derfor er også han bleven noget af en autoritet for mig.»

Og Carstensen kan bekræfte, at Forchhammers nye metoder og hjælpemidler, som forekom så geniale i teorien, da de kom frem, i 13 års praksis har stået deres prøve: »Vi har gjort rige erfaringer.«

Vedrørende MHS udmønter han erfaringerne i fire punkter:

1. MHS er uvurderligt i artikula-

tionsundervisningen.

2. MHS gør undervisningen til en leg.
3. MHS giver hurtighed og sikkerhed i undervisningen og giver et »livligt sprogligt samkvem« med eleverne i fritiden og fører til større sprogforståelse og sprogbeherskelse end tidligere undervisningsformer.
4. MHS gør ikke skade på noget som helst område.

Carstensen harcelerer desuden over, at Bech som ung døvstummelærer skrev artikler, som »gnistrer af had til den rene talemethode« og nu står som sidste og eneste frontkæmper

for den metode, som han så heftigt hadede i sin ungdom, og han er overbevist om, at hvis A-børnene

*Forstander **Anders Hansen** (1867-1953) var inspektør på skolen i Nyborg under Forchhammer og blev dennes afløser i 1909.*

Efter sin udnævnelse gik han sine egne pædagogiske veje, og var ikke helt enig i Forchhammers syn på MHS' succes.

blev undervist fortsat ved Institutets metoder, ville de »nå et godt stykke op imod det normale menneskes forståelse og beherskelse af sproget«.

Endelig går Carstensen til angreb på Bechs forsøg på bare at få fred:

»Begrundelsen til sin anmodning om fred søger hr. B. i et citat af det gamle ordsprog: Alle veje fører til Rom. Hr. Bech vil her slå en streg over alle stridigheder om metoderne som mer eller mindre værdifulde, og lade dem alle føre til det samme mål.

Men det gør de ikke.«

Carstensen kan henvise til, at Bech selv har været med til at hævde, at skrifthåndalfabetmetoden førte eleverne til et højere åndeligt stade og en større sproglig formåen end den rene talemetsode. Det samme gælder for Forchhammers imitative metode baseret på Iydretskrivning og MHS over for talemetsoden uden MHS. De to veje fører ikke til samme endemål.

»Det ved hr. B. ikke, for han har kun befaret den ene vej, men jeg ved det, for jeg har befaret dem begge.

Vi kunne måske bedre lade hr. B. og hans anskuelser være i fred, om han ville motivere sin anmodning derom med et andet gammelt ord: Den, som kører med stude, kommer også med.«

Til alt dette kan Bech kun svare:

»Til ovenstående har jeg intet at bemærke. Det saglige har jeg imødegået i mit svar til hr. Kisling, det mindre saglige og ordsproglige re-

noncerer jeg på.«

Skrift og tegn

Igen ligger debatten stille en tid - man kunne tro, at Bech følte sig slået af marken. Forchhammer skriver flere artikler, men ikke polemisk mod Bech. De handler om større perspektiver, f.eks. hedder en 'føljeton': »Sæt målet op!« eller han beskriver forsøget på at lancere MHS i England (via verdenssproget IDO!).

Man kan undre sig over, at Bech ikke følger sine synspunkter op og netop tager fat på de konkrete problemer, han kan påvise i elevernes retskrivning. På det tidspunkt var alle, ikke mindst Forchhammer, enige om, at skriften var det mest sikre kommunikationsmiddel mellem hørende og døve.

I disse år kommer der flere og flere tilkendegivelser om, at man ikke kan forholde de døve brug af tegn, heller ikke i undervisningen. Bech var fra sin tid som lærer på Institutet i København fortrolig med tegnsprog, og nok blev han karakteriseret som ensidig tilhænger af talemetoden, men få forstod som han at tale med døve.

I en hyldestartikel i anledning af Bechs 40-års jubilæum 1. februar 1922 skriver Johs. I.: »... han vandt alle de døvstummes tillid og kærlig-

hed, som ingen anden har gjort det hverken før eller siden. Han forstod dem, - dette at han som ung var kommet ind i lærervirksomheden bevirkede jo, at han med fuld sikkerhed beherskede de døvstummes særlige meddelelsesmidler, - og ikke alene det, men han holdt af dem.

... Når det hænder, at nogle få af os hørende døvstummefolk er med ved en sammenkomst af døvstumme, en kongres, et selskab eller hvad der nu kan være, så har jeg set gang på gang, at det varer ikke ret længe, før alle de hørende finder hinanden og slår sig ned som en lille, passierende gruppe for sig selv. Den eneste, som blev ude blandt de døvstumme var - forstander Bech. Og han blev der, ikke fordi han følte det som en pligt, men han blev der, ikke fordi han følte det som en pligt, men han blev der af lyst. Det var ham en glæde at tale med dem, og det gik heller ikke efter det bekendte skema: hvordan har du det? har du godt arbejde? o.s.v., nej, hans samtale med dem faldt så frit og naturligt, som var de hørende eller han døvstum.«

På dette felt kunne Bech have bragt nyt liv i undervisningen. Hvis Askolen havde gjort flere forsøg og vurderet tegnenes muligheder for at give sprogforståelse og viden, kunne diskussionen om MHS have fået en ny drejning.

I 1925 giver Bech i en artikel, som

til forståelse af tegnsproget, og han beskriver hvor levende kommunikationen med døve bliver med tegn frem for med håndalfabet alene eller i tale og håndalfabet eller i tale og MHS: »Der er intet til at vække eller begejstre. Anderledes med tegnene. De er store og tydelige og maler situationen lyslevende for den døvstumme.«

Desuden underviser han sine unge lærere i at bruge tegn med henblik på at de skal kunne holde foredrag for voksne døve.

Han kan se inkongruensen mellem tegnsproget og talesproget: »Jeg vil atter minde om, at den døvstumme er et øjenmenneske, og at det synsbillede, han får af en situation, meget tit kolliderer med den nu engang vedtagne form for det sproglige udtryk for situationen. Det hedder: jeg tørrer øjnene med lomme tørklædet, men synsbilledet fører til: jeg tørrer lomme tørklædet på øjnene. Det hedder: Kusken slår hestene med pisken, men synsbilledet siger: Kusken slår pisken på hesten ... «

Og senere i artiklen: »Og når de døvstumme på mange kongresser og nu sidst i fjor sommer i Trondhjem har opstillet det forlangende, at tegnsproget skal indføres i undervisningen, så tror jeg, man let ville kunne komme til forståelse med dem på basis af, at det er af lærerne,

det skal forlanges, at de kan tegnsproget ...«

*Georg Forchhammer på sit kontor med sin sekretær **Ingeborg Næstved**. Hun havde været elev på skolen i Nyborg og lært MHS i 6. klasse, og var en begejstret tilhænger af MHS.*

Men konklusionen er alligevel: »I den daglige eksamination er der ingen brug for tegnsproget. Det skal kun bruges til forklaring, og det skal anvendes med takt og forståelse af, at det er tale- og skriftsproget, de døvstumme skal blive kyndige i gennem undervisningen.«

Det er synd, at Forchhammer og Bech ikke fandt hinanden og fik diskuteret de store perspektiver.

Selv om Bech ikke længer polemiserer direkte med Forchhammer, ligger deres gamle konflikt ofte mellem linierne i Bechs artikler. I 1923 har han en artikel med overskriften »Hvad skal man vælge ved døvstummeundervisningen, sprogets skriftbillede eller dets udtalebille-

de?» - hvor første afsnit lyder: »Efterhånden som fonetikken er kommen til at spille den store rolle inden for døvstummeundervisningen, den nu gør, har jeg mangan gang sagt til mig selv: »Er vi ikke inde på et skråplan?««

Og længere nede: »Når man f.eks. i enkelte fonetikers trykte frembringelser kan læse ord som ka (kan), sga (skal), ve (vil), te (til), gir (giver), tar (tager), lar (lader), spør (spørger) o.s.v., så synes jeg vi er lovligt langt ude.« - et hip til Forchhammer, som ofte stavede ordene i sine artikler 'fonetisk', vel i et forsøg på at påvirke udviklingen af skriftsproget.

Og adressen er helt præcis, når Bech skriver:

»Men eksperterne i fonetik inden for døvstummevæsenet har allerede til ladt sig en del af den ovennævnte slags synder, og brugen af mundhåndsystemet fører det uvilkaarligt med sig. De små elever, vi her på Skolen får ned fra Instituttet, skriver gladelig: elve (elleve), tredve (trediv), vindrn (vinteren), føl (følger), falr (falder), gir (giver), blir (bliver), og deraf er i hvert fald de første og sidste ords skrivemåde legaliseret på Instituttet, thi alle børnene skriver på denne måde. Jeg finder det ganske utilladeligt, således som jeg tit har udtrykt det, at bruge de døvstumme børn som murbrækkere for private særmeneringer

og vil aldrig høre op med at protestere derimod.«

Bech siger her i 1923: »Spørger man: Hvad er det sikre resultat af døvstummeundervisningen, så må svaret ubetinget lyde: det, at den døvstumme kan klare sig skriftligt. Ude i livet kan man i det store og hele hverken regne med, at tegn, håndalfabet eller mundhåndsystem forstås, og hvad angår den mundtlige tale, vi giver de døvstumme, er det, bortset fra de uegentlige døvstumme og ganske få egentlige, kun småt bevendt.«

Og Bech slutter artiklen med endnu et fyndord: »Lad os i døvstummeundervisningen altid mindes de bevingede ord: Grau ist alle Theorie und grün des Lebens goldner Baum«.

Lyder det ikke som et ekko fra begyndelsen af pennefejden!

Her ind i 20-erne er det ikke længer tiden til skråsikker tiltro til den ene eller anden metode - selv om Forchhammer endnu i lang tid skriver selvsikkert om mundhåndsystemet. På samme tid som Bech, endda i samme nummer og det følgende, gør Forchhammer status over sine erfaringer i døveundervisningen - og i citatet møder vi den 'fonetiske stavning', som Bech harcelerer over:

»Af betydning er det endvidere (for di små efterlignere) at skriften er så simpel som muligt. I denne henseen-

Læsning efter Mund-Håndsystem

de står *lydretskrivningen* langt tilbage, idet den indeholder en mængde indflettede træk hvormed bogstavernes vekslende udtale betegnes. Det har derfor i lange tider været mit ønske at forlade lydretskrivningen. Men den synes (trods manglerne) at ha mange tilhængere. Personligt vilde jeg helst bruge en ren lydskrift, men af praktiske grunde ville en mellemting måske være at få-retrække.»

I årene indtil Forchhammer går af i 1926 handler diskussionerne i NTD om den nye organisation af døvstummeundervisningen, og duellen mellem de to personligheder

ebber ud. Forchhammer fortsætter med at skrive lange artikler, bl.a. om udvidet brug af MHS, og selv efter at han er gået af, prøver han at få overblik over de mange forsøg, der er gjort inden for døveundervisningen i Europa.

Hans to sønner er døvelærere, den ene, Ejler Forchhammer, når at blive forstander i både Nyborg, København og Fredericia, og Georg Forchhammer er på den måde i stadig kontakt med undervisningen.

Fritz Bech lever mere tilbagetrukket efter sin pensionering i 1933. Han forligte sig næppe med mundhåndsystemet, men Forchhammer fik stadig nye impulser og inddrog dem

i sin stadig mere nuancerede forståelse.

I 1938 - samme år som han dør - skriver Georg Forchhammer en utrolig smuk konklusion på et langt livs studier, forsøg, overvejelser og erfaringer:

»Det spørgsmaal, som jeg herved vil stille baade mig selv og mine kolleger, er dette:

Hvorfor har vi talefolk ikke forlængst indført haandalfabet som grundlæggende sproggivningsmiddel til sprogløse døve?

Den kritik, som ligger i dette spørgsmaal, retter jeg først og fremmest mod mig selv; thi naar jeg ser tilbage paa min gerning, staar adskillige af mine bestræbelser som *halve forholdsregler*.

Gópfert og jeg var klar over, at talemetoden ved at bygge på artikulation benyttede det allersværeste sproggivningsmiddel. Men vi tog ikke skridtet fuldt ud ved at fjerne artikulationen fra begynderstadiet. Vi fastholdt talen som vort hovedmaal, men byggede den paa læsning af *skrift*, som jeg tilmed gjorde dobbelt svær ved typernes afpasning efter udtalen.

Reformen forandrede de tavletomme klasser til tavlefylde rum. Men vi tog ikke hensyn til at *skriften er et*

dødt hjælpemiddel. Fra de ældre metoder blev hverken tegn eller haandalfabet indført som oplivende momenter.

Skriften er et sikkert meddelemiddel og har mange skolemæssige fordele. Men den er dødt. Den 'smiler' ikke

Lærerkollegiet på **Kastelsvej** med forstander Frederik Heiberg på fløjnen (her fotograferet foran Døvehistorisk Selskabs vinduer) deltog ikke i pennefejden. På Kastelsvej anvendtes udelukkende tegnet metoden.

til børnene den 'taler' ikke til dem.

Jeg beder mine kolleger overveje, hvor vanskeligt det er at skabe liv i en skriftlig sproggivning.

Vi kender alle den hyppige situation, at læreren staar med ansigtet til tavlen og ryggen til børnene; og mens han opskriver et stykke, som burde interessere dem, staar børnene bag hans ryg i ivrig samtale om noget helt andet.

Mundhaandssystemet er et levende

meddelemiddel naar det bruges ansigt til ansigt med børnene. Men det er paa begyndertrinet et svært middel, fordi det slæber talen med. Og

*Forstander **Niels Peter Høgstrøm** (1875-1968) anvendte konsekvent tegnsprog på Kastelsvej. Det samme gjorde **Ejler Forchhammer** (1890-1980), da han afløste Høgstrøm og også da han senere blev forstander i Fredericia. Med faderens accept!*

jeg har set ogsaa det brugt ved tavlen med ryggen til børnene, altsaa som et dødt supplement.

Mundhaandsystemet er forsøgt paa begyndertrinet og har givet saa gode resultater, som man kan vente af en sikker men svær metode. Men kun med de bedste af eleverne har jeg opnaaet, at de i skoletiden har kun-

net meddele hinanden deres tanker og ønsker ved hjælp af mundhaandsystemet eller støttet af dette.

Vi har kun eet at gøre: at bryde med alle vore gamle principper og tilrettelægge undervisningen fra det lettere til det sværere.

Ved haandmetode i snævrere forstand forstaar jeg den fri forening af tegn og haandalfabet. Det er den letteste af alle metoder: mere bekvem end skrivemetoden og 100 gange saa let som talemetoden.

Vi maa banke ind i vort hode, at haandmetode er 100 gange saa let som talemetode.

Vi maa begynde med haandmetode og ende med talemetode og indskrænke skriften til et skolemæssigt supplement.«

Bech og Forchhammer burde have kunnet finde hinanden længe før.

Allerede i 1933 opleves dette i samtiden. Både Bech og Forchhammer er optaget i dette års udgave af Dansk biografisk leksikon, og her skriver P. Høgstrøm, forstander på Instituttet på Kastelsvej, i stykket om Fritz Bech: "Som dansk Redaktør af Nordisk tidskrift for dövstumskolan har Bech deltaget i den Metodestrid, der med Dr. Forchhammer i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundre-

de bragte Liv i Døvtummesagen i Norden. Som Lærer ved Institutet i København, der dengang omfattede de svagest begavede egentlige døvtumme, og med det Kendskab til de voksne døve han i Aarenes Løb erhvervede sig, var han en ivrig Tilhænger af Tegnsprogets Anvendelse i Undervisningen og Modstander af de Forchhammerske Hjælpetegn for Aflæsning fra Munden (Det saakaldte Mund-Haand-System), et Mod-sætningsforhold, der i Tidens Løb er ophævet ved gensidig Forstaaelse af begge Metoders Værdi".

Her - på vej ind i 1990'erne - diskuterer vi fortsat MHS - men det lever stadig!

Tyge Salvig (1937-) var overlærer 1962-1987 ved Fredericiaskolen, og var tillige dennes historiker. Han redigerede jubilæumsskriftet *Fredericiaskolen 1880-1980*. Har skrevet mange artikler til *Nordisk tidskrift för dövundervisningen*, som han tillige var redaktør af 1976-1982.

Han er forfatter til adskillige fag- og undervisningsbøger blandt andet *Nikkelaj — om billeders betydning*, 1988

Billederne til artiklen er hentet i Døvehistorisk Selskabs billedarkiv, samt fra Georg Forchhammers privatarkiv skænket til Selskabet af Forchhammers barnebarn, Anne Gammelgaard.

Forchhammers MHS (i praktisk lommeformat) er tegnet af kunstneren Sten Heilmann-Clausen.

Red.af Jan William Rasmussen
© Døvehistorisk Selskab 2002

Døvehistorisk tidsskrift

ISSN 0109-5021
Løssalg kr. 50,-

Udgives af
Døvehistorisk Selskab
Kastelsvej 58 C
2100 København Ø